

חוברת לימוד והגות

לך לך

11 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

אחת עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך" —
הדר"שיח של ההתגלות": שמו של מי שאמר לעולמו די, חזיון הצריך
תרגום, שלוש בריתות שרק אחת מהן חקוקה בבשר, ואות שנוספה לשמו
של אברם. ועד המהפך הזה: אחרי הברית, אברהם הוא שמגלה את ה'.

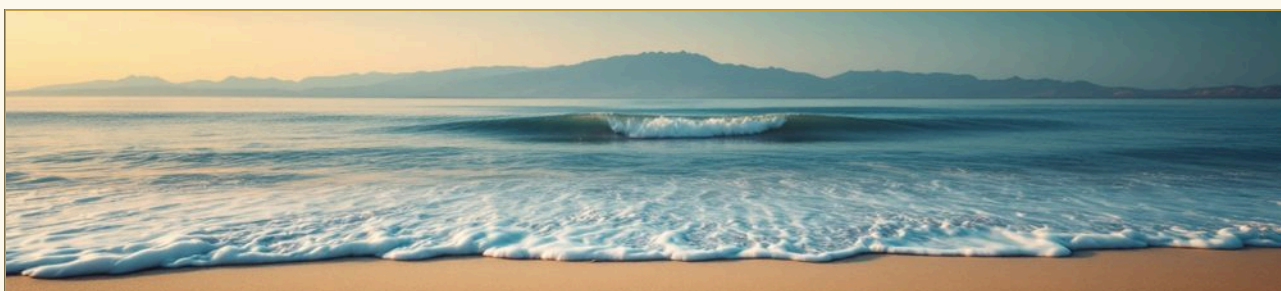

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01	אל שדי: מי שאמר לעולמו די
02	מן האמירה אל הדו־שיח
03	"הַתְּהִלָּה לְפָנַי וְהִנֵּה תָמִים"
04	שלוש בריתות, ו"משהו נוסף"
05	בריאה מחדש של ההווה
06	סדר המילים מתהפך
07	אב המון, לא ראש לעילית
08	אות שנוספה לשם
09	ענר, אשכול וממרא
10	שרי נעשית שרה
11	הצחוק שבלב

הצגה

אברם בן תשעים ותשע שנה כשה' מתגלה אליו בשם אל שדי. כך תפס אותו אברם בתחילה: כבורא, כמי שעונה על שאלת מקורו של כל דבר.

השאלה

מה אומר השם אל שדי — ומהו התחום היחיד שאינו כפוף לגבולות?

התשובה

"אֲנִי אֵל שְׁדֵי הַתְּהֵלֶךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים" (בראשית יז, א).

יכולתי להתפשט, אומר השם הזה בעצם, וקבעתי גבולות. הם קיימים בכל הרבדים: בחוקי הטבע הפיזיקליים, בהיגיון, ברגש. לא לכולנו אותה דרך לחוש את העולם, לתפוס אותו, לראות אותו; גם בידיעת ה', כל אחד לפי יכולתו, ויש המסתפקים באמונה פשוטה: זה גבולם. את השם הזה הקובע גבולות אנו כותבים על פתחי בתינו.

התחום היחיד שאין לו גבול הוא הזמן: פתח אל האינסוף, אל מה שמעבר. מגיעים אליו יותר דרך ההתחייבות והמעשה מאשר דרך המחשבה. הרב אינו מזלזל במחשבה — אמונה מחושבת משפיעה יותר, ניתנת להעברה, פתוחה לדו־שיח — אבל היא אינה מספיקה כדי לחצות את הגבול.

מסקנת הרב

זה פתח אל מה שמעבר, שאפשר להגיע אליו יותר דרך ההתחייבות, דרך המעשה, מאשר דרך המחשבה.

לקח לשולחן

לכל אחד גבולותיו, באמונה כמו בשאר תחומים. האם אנו יודעים לכבד את "האמונה הפשוטה" של אדם קרוב? ואיזו התחייבות מעשית תוכל לקדם אותנו במקום שבו המחשבה דורכת במקום?

הצגה

הכתוב אומר שדבר ה' היה אל אברהם "בְּמַחְזָה". חז"ל מעירים שהפועל הזה הוא זה שהארמית מעדיפה. הרב לומד מכך על התרגום — ועל הדיבור.

השאלה

מדוע חזיון רחוק צריך תרגום — ובמה מביאה המילה אל הדיבור?

התשובה

"הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה" (בראשית טו, א).

"חזה" פירושו לראות, כמו "ראה"; אבל "חזה" מציין ראייה רחוקה בהרבה משדה הראייה האנושי, ולכן מעט מטושטשת: היא צריכה תרגום. ומי שאינו מבין את המקור זקוק לתרגום, ואילו למי שמבין את המקור, התרגום מצמצם את שדה הפרשנות. זה המעבר הנעשה באמצעות המילה.

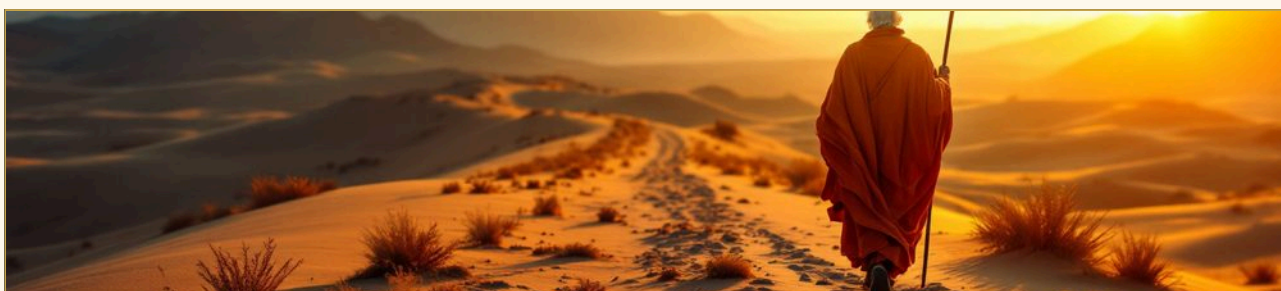
מילת ההוויה, אומר הרב, מביאה את האדם אל הדיבור, אל שקיפות הדיבור, אל הדו־שיח. כל עוד אנו נשארים באמירה, כל אחד קובע מה שהוא רוצה, ודעותינו חלוקות. הדיבור האמיתי מניח שיש דו־שיח, שאנו מתעניינים באותו נושא, ושאנו רוצים להגיע ללשון מתואמת ושלווה. זה שלב שני של האמונה.

מסקנת הרב

כל עוד אנו נשארים באמירה, כל אחד אומר מה שהוא רוצה, כל אחד קובע מה שהוא רוצה.

לקח לשולחן

ליד השולחן — האם כל אחד מדבר בתורו, או שאנו באמת מנהלים דו־שיח? נבחר הערב נושא אחד, וכל אחד יענה למה שאמר הקודם ולא לדעיון שלו.

"הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים"**הצגה**

לפני שהוא מצווה על המילה, ה' אומר לאברהם: התהלך לפני והיה תמים. הרב קורא בזה את כל ההבדל בין לחכות להתגלות לבין לצאת לקראתה — ואת כל ההבדל בין נח לאברהם.

השאלה

מדוע אין לחכות להתגלות — ומה באמת דורשת המילה "תמים"?

התשובה

"הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים" (בראשית יז, א); "וְנָח מֵצָא חֵן בְּעֵינַי ה'" (בראשית ו, ח).

לא לקיים את המילה פירושו לראות בטבע, כפי שהוא עשוי, דבר מושלם שאין לגעת בו. אבל שלמות בסדר הטבע היא בלתי אפשרית: כדי לקדם את העולם, צריך כוחות סותרים אך משלימים. נח הסתפק בחן שמצא — ויודעים איך סיים את ימיו עם בניו. הוא יהיה אבי האנושות, הוא לא יהיה הבראה. אברהם, לעומתו, הוא הבראה: "בהבראם" נכתב באותיות שמו; עליו נשענת הבראה, והוא יכול לתת לה פנים אחרות.

חפש את השלמות, אומר הכתוב: לא תשיג אותה, תישאר באמצע הדרך, אבל תזכה ללכת בקצב שלך, לפי כוחותיך. מה שמעכב את ההתגלות, מוסיף הרב, הוא העצלות והעצבות: כשעצובים, אין חשק לשום דבר; כשטוב לאדם עם עצמו, הוא רוצה שהדברים יצליחו ויתקדמו.

מסקנת הרב

לא תשיג אותה, אתה באמצע הדרך, אבל בכל זאת תזכה ללכת בקצב שלך, לפי כוחותיך.

לקח לשולחן

למה אנו מחכים כדי להתחיל — לסימן, למצב רוח טוב יותר, לרגע הנכון? שכל אחד יבחר צעד קטן לעשות השבוע, בקצב שלו, בלי לחכות להיות מושלם.

הצגה

הרב מבחין בין שלוש בריתות: ברית הקשת, ברית השבת וברית המילה. למילה, הוא אומר, יש "משהו נוסף" לעומת השתיים האחרות.

השאלה

מה מבדיל בין שלוש הבריתות האלה — ומה יש לברית המילה, החקוקה בבשר, יותר מהן?

התשובה

"וְהָיְתָה בְּרִיתִי בֵּינֵךְ וּבֵין עַמְּךָ לְבְרִית עוֹלָם" (בראשית יז, יג).

ברית הקשת היא ברית המרחב: היא מחייבת את האנושות כולה ומזכירה שהעולם נתון בסכנת מכול. עם ישראל נוגע לשתיים אחרות. ברית השבת היא ברית הזמן: היא מוציאה מן הלוח הרגיל, מן הזמן המחולק והמוגבל. ברית המילה היא ברית ההוויה.

האחרונה היא ברית עולם החקוקה בבשר, ברית שדבר אינו יכול לבטלה. עד כדי כך שיהודי שהחליט לא לעשות את המילה נשאר יהודי: הוא חוטא, אבל אינו חדל להשתייך. ילד שהתייתם מהוריו ואין מי שימול אותו — מוטל הדבר על נציגי הקהל; ואם לא, יצטרך למול את עצמו כשיגדל, משום שבמוצאו הוא שייך לזרע אברהם, יצחק ויעקב. וכשם שהברית היא ברית עולם, כך הארץ מובטחת "לְאַחֲזֹת עוֹלָם": גלות, ארוכה ככל שתהיה, אינה מאבדת את הזכות הזאת.

מסקנת הרב

כשם שהוא נושא בתוכו את המילה, הוא נושא בתוכו את הארץ.

לקח לשולחן

הזמן, המרחב, ההוויה: שלוש בריתות. באילו מהן אנו חיים במודעות הרבה ביותר במשפחתנו? וכיצד להרגיש לילד ששייכותו קודמת למה שהוא עושה?

הצגה

המילה ברית קרובה לבריאה, לבריה. אל לנו לחשוב, אומר הרב, שהנימול הוא רק מי שעבר ניתוח קטן.

השאלה

מדוע המילה היא בריאה מחדש — ומדוע היה על אברהם לקיים אותה בעצמו, כשצדיקים אחרים נולדו מהולים?

התשובה

"וּכֵן שְׂמַנְתָּ יָמִים יְמוֹל לָכֶם כָּל זָכָר" (בראשית יז, יב).

המילה האמיתית פועלת בריאה מחדש של ההווה. לכן, כשהיא נעשית ביום השמיני, היא קוראת לחריגה מסדר הטבע, ואף דוחה את השבת. אבל אם הילד אינו במצב לכך, דוחים אותה: לא נמנע ממנו את האפשרות לשמור שבתות הרבה.

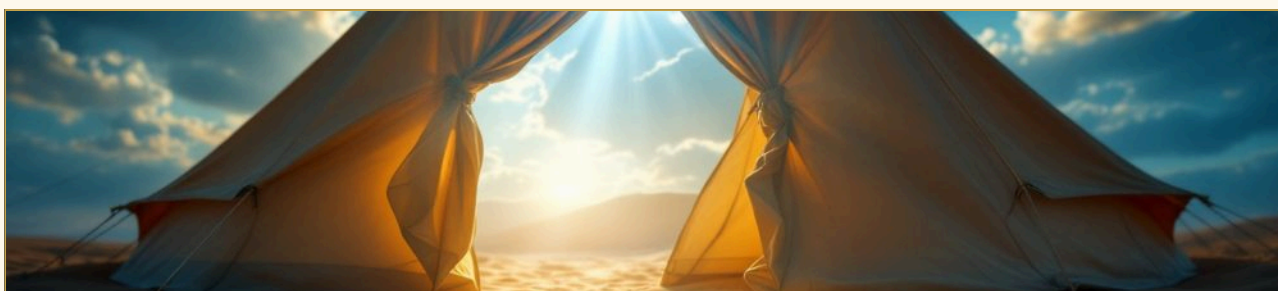
הצדיקים שקדמו לאברהם נולדו מהולים: הם נהנו מחן מסוים. אברהם — לא, משום שסגולת החיים הרוחניים אינה ליהנות מתנאים חיצוניים נוחים. להפך, ההשקעה העצמית היא החשובה מכול: ה' מתגלה במידת מה שהאדם משקיע מעצמו כדי לגלותו.

מסקנת הרב

ה' מתגלה במידת השקעתנו העצמית בגלוי.

לקח לשולחן

יש ש"קבלו הכול", ויש שנאלצו לכבוש הכול. שכל אחד יאמר דבר שנאלץ לרכוש בכוחות עצמו — ושהוא מעריך אותו על כך עוד יותר.

הצגה

לפני הברית אומר הכתוב: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם". אחריה, בתחילת הפרק הבא: "וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה'". הרב מתעכב על ההיפוך הזה.

השאלה

מה פירוש השינוי בסדר המילים בשני פסוקי ההתגלות?

התשובה

"וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם" (בראשית יז, א); "וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה'" (בראשית יח, א).

בפסוק הראשון השם האלוהי קודם: ה' מתגלה מלמעלה למטה, הוא מתגלה לאברם. אחרי המילה, "אליו" בא קודם, והשם אחר כך. משנעשתה המילה, אומר הרב, אברהם הוא שמגלה את ה'.

הדר־שיח שינה כיוון. שכן המילה באה לכוון את שדה ראייתנו, להשתיק את רעש העולם, לעשות אותנו רגישים למוזיקה אחרת, לדיבור אחר, ללשון אחרת; לגרום לנו לראות ולתפוס את הדברים אחרת. מי שקיבל את ההתגלות נעשה המקום שדרכו היא נודעת.

מסקנת הרב

משנעשתה המילה, אברהם הוא שמגלה את ה'.

לקח לשולחן

האם אנו רק מקבלים, או גם מעבירים את מה שקיבלנו? דרך מי במשפחתנו "ראינו" משהו מה'?

הצגה

אברם נעשה אברהם: "אב המון גוים". הרב קורא את שינוי השם הזה כשינוי שליחות.

השאלה

מה מפסיד אברם ומה מרוויח אברהם בשינוי שמו?

התשובה

"וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמִי אֲבְרָם וְהָיָה שְׁמִי אֲבִרָהם כִּי אֲבִי הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ" (בראשית יז, ה).

מה שאני רוצה לעשות ממך, אומר הכתוב בעצם, אינו אברם: עילית העומדת מעל כולם ואינה יוצרת שום קשר עם העולם. הישאר בתוך המון הגויים, אבל הישאר אביהם — אב האוהב את ילדיו, החושב על עתידם, המסוגל להקריב הכול למענם. לא נבחר המכונס בעצמו, אלא נבחר אחראי, שליח, ציר של ה' בקרב האומות.

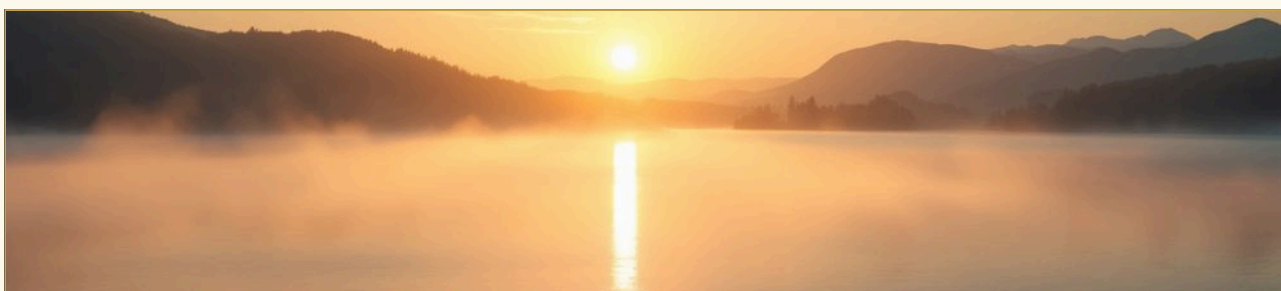
יש בזה קבלה של כל הביקורות ושל כל הרדיפות: תמיד תהיה בתוך העמים, תמיד מוקד לעיני העמים האחרים. ובכל זאת, דרך המילה תהיה אב לגויים, וממך ייצאו מי שייצגו את מלכות ה' בארץ, כדוד ושלמה.

מסקנת הרב

איני רוצה שתתכנס בעצמך ותרגיש נבחר של ה' שאין לו דבר עם האחרים.

לקח לשולחן

להיות "נבחר" יכול לעשות גאה או אחראי. כיצד עומדת משפחתנו בתוך האחרים: בנפרד, או כאב קשוב? שכל אחד יציע מחווה כלפי "האחרים" השבוע.

הצגה

אברם נעשה אברהם בתוספת אות אחת בלבד, ה"א. הרב מחפש מאין באה האות הזאת, ומה היא אוסרת מעתה.

השאלה

מהי האות הזאת שנוספה — ומדוע אסור עוד לקרוא לאברהם "אברם", כשיעקב נשאר גם יעקב?

התשובה

"אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם" (בראשית ב, ד): ה"א זעירא.

זו האות שבה נברא העולם: בפסוק תולדות השמים והארץ, הה"א תלויה, כתובה זעירה. זו אות שאינה נהגית, שאינה אלא נשימה, והיא מבטאת את התכלית, את הנחישות. אותה מעמיד ה' כשהוא נותן אותה לאברהם. חז"ל מוסיפים שה"א בנימטריה חמש: שתי העיניים, שתי האוזניים ואבר הברית — מה שאנו מצליחים פחות מכול לשלוט בו.

ומכאן נגזר: מי שיקרא לאברהם "אברם" עובר עבירה. והרי גם את שמו של יעקב שינינו לישראל, ואנו משתמשים בשניהם; אבל האחד הוא בסיסו של האחר, מקור השראתו. אברהם, לעומת זאת, התגייר כולו: הוא הראשון שהעז לעשות את הגיור הזה של אישיותו שלו. זה מה שעשה ה' בבריאת העולם; זה מה שעושה האדם בקנה המידה שלו כשהוא בוחר להיות עבד ה'.

מסקנת הרב

אברהם הוא הראשון שהעז לעשות את הגיור הזה של אישיותו שלו.

לקח לשולחן

שם אומר את מה שאנו נקראים להיות. שכל אחד יספר את סיפור שמו העברי — ויאמר איזו "אות" היה רוצה להוסיף לו השנה.

הצגה

חז"ל מספרים שאברהם נמלך בשלושת רעיו, ענר, אשכול וממרא, לפני שקיים את המילה. הרב רואה בזה שאלה שעדיין עומדת היום.

השאלה

האם יש לדחות דרישה העלולה להציב מחיצה בינינו לבין האחרים?

התשובה

"ממרא האמרי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם" (בראשית יד, יג).

כל עוד אברהם נשאר ברמת החוק האוניברסלי, דבריו נשמעים: הדוֹ־שיח שלו עם האומות מצליח, הוא קירב המון אנשים. האם צריך אפוא להיות מתפשר, לתת לדברים לבוא, לפשט, להסכים עם הרעיונות האוניברסליים, ולדחות את המצווה הזאת שתהווה מחיצה? לעבוד את ה' בלימוד החוקים האוניברסליים — גם זה ראוי מאוד לשבח, לא?

ענר ואשכול מתנגדים; רק ממרא אומר לו ללכת. אין חצאי צעדים בדרך הרוחנית: צריך ללכת עד הסוף. מי שיכולים ללכת אחרי — ילכו; מי שנשארים מאחור יתקדמו בקצבם, ואולי יום אחד ישיגו. אבל אין להוריד את הדרישות כדי לקיים יהדות המונית.

מסקנת הרב

אין חצאי צעדים בדרך הרוחנית.

לקח לשולחן

האם ויתרנו פעם על מצווה משום שהיא ייחודה אותנו יותר מדי? שכל אחד יאמר דרישה שהוא מחזיק בה, גם כשהיא עושה אותו "שונה", ומה היא נותנת לו.

הצגה

אחרי אברהם, שרי היא שמשנה את שמה. הרב מנצל זאת כדי להשיב על קושיה: האם המילה נוגעת רק לאיש?

השאלה

מה משנה המעבר משרי לשרה — ואיזה חלק יש לאישה בברית?

התשובה

"שְׂרִי אֶשְׁתָּךְ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שְׂרָה שְׁמָהּ" (בראשית יז, טו); "וְאֵשֶׁת בְּרִיתְךָ" (מלאכי ב, יד).

הנביא מדבר על "אֵשֶׁת בְּרִיתְךָ": האישה היא כגופו של האיש, ישות אחת, והמילה שהאיש מקיים — הוא מקיים אותה בשביל שניים, בשבילו ובשביל זו הקשורה אליו.

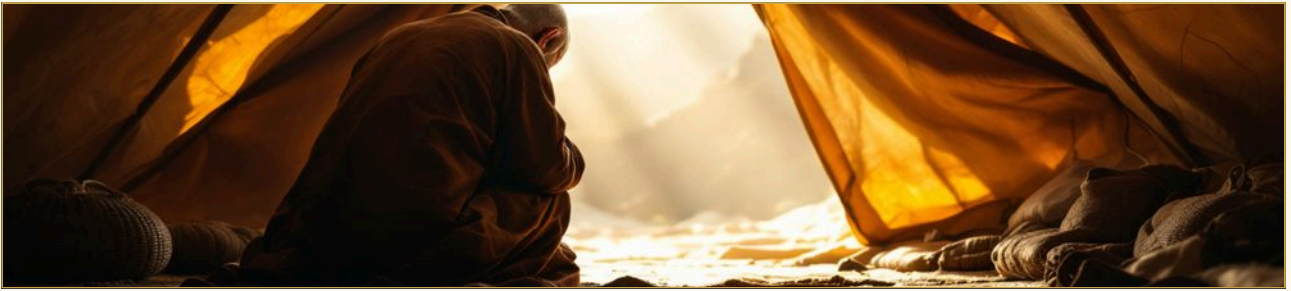
ושרי עוברת, כמו אברהם, מן היחסי אל האוניברסלי. שרי היא "השרה שלי", בסימון של שייכות; שרה היא שרה לכולם. הכתוב מבשר שתהיה מקור למלכים, כלומר למי שיגלו את מלכות ה' בעולם הזה. ובכל זאת, כשנשאל על כך, הרב מדייק שאין אם אוניברסלית כשם שיש אב אוניברסלי: האמהות נשארות של ילדיהן.

מסקנת הרב

את המילה הוא עושה בשביל שניים: בשבילו ובשביל אשתו.

לקח לשולחן

בזוגיות, התחייבותיו של האחד מחייבות את האחר. איזו החלטה בביתנו התקבלה "בשביל שניים"? וכיצד מצא כל אחד את מקומו בה?

הצגה

אברהם נופל על פניו פעם ראשונה כשה' מדבר אליו על הברית; בפעם השנייה הוא נופל וצוחק, כשהוא שומע ששרה תלד. אבל הכתוב מוסיף: "וַיֹּאמֶר בְּלָבוֹ".

השאלה

מדוע צחק אברהם — ומדוע מסתייג הרב ממה שהוא אומר "בלבו"?

התשובה

"וַיִּפֹּל אֲבֹרָהֶם עַל פְּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלָבוֹ" (בראשית יז, 17); "אָמַר נָבֵל בְּלָבוֹ" (תהלים יד, א).

בפעם הראשונה, זו התבטלות ההוויה מפני הדרישה האלוקית, בעניין אבר ההולדה עצמו, זה המבטיח את רציפות הבריאה. בפעם השנייה, הוא רואה את יצחק ושמו: השם יצחק הוא בלשון עתיד, הוא יצחק, יצחק בעתיד.

אבל "וַיֹּאמֶר בְּלָבוֹ": להעלות מחשבות בלב בלי להעז לבטא אותן, לשחרר אותן, אינו טוב. זו ההתנהגות שהכתוב מייחס לנבל, האומר בלבו מה שאינו מעז להכריז. הצדיק, לעומתו, שולט בתנודותיו הרעות. האם מגיע לי זה, בגיל מאה? אל תשאל את השאלה, התקדם. ואברהם משחרר לבסוף את דיבורו: הוא מבקש שגם לישמעאל תהיה הזדמנות.

מסקנת הרב

הצדיק שולט בתנודותיו, בתנודותיו הרעות שבלבו.

לקח לשולחן

מה אנו מעלים בלבנו בשקט בלי להעז לומר? שכל אחד ינסח בקול שאלה או חשש שהוא שומר לעצמו — ושהאחרים יעזרו לו "להתקדם עם זה".